

Open moet het zijn

Het onderwijs staat misschien wel voor de uitdaging van de eeuw. Scholen moeten hun verantwoordelijkheid nemen in het maatschappelijk debat en daarnaast leerlingen voorbereiden op een leven in de kenniseconomie. Dat in een situatie waarin er steeds minder geld beschikbaar is, het lerarentekort nijpend wordt en technologische veranderingen elkaar sneller opvolgen dan ze toegepast kunnen worden. Ontwikkelingen gaan snel en de druk op de sector loopt zo hard op dat veel scholen niet meer weten hoe hiermee om te gaan. Maar of ze willen of niet, we verwachten dat scholen in staat zijn nieuwe ontwikkelingen te integreren in hun onderwijs. Digitalisatie, nieuwe media, open kennis, het is niet langer toekomstmuziek; het moet nu!

De toekomst van het onderwijs raakt aan veel domeinen. Natuurlijk hebben alle scholen voor ogen dat hun leerlingen er beter van moeten worden. Thema's als: het voorkomen van voortijdig schoolverlaten, betere doorstroming en doorlopende leerlijnen getuigen hier onmiddellijk van. Bij thema's als 'de veranderende rol van de docent' loopt de aandacht voor de leerling via de professionaliserende docent. In dit artikel richten we ons op het thema 'open kennisdeling' en wat dat inhoudt voor de betekenis van kennis, de rol van de leraar en welke technologische mogelijkheden daarbij horen. Voor veel leerlingen bieden technologische ontwikkelingen prima middelen om te leren én zich te amuseren. Dat is voor ons het argument om vernieuwingen in het onderwijs te starten vanuit dat perspectief. Dankzij de technologie is kennis voor iedereen voor handen. Maar hoe leidt 'open' kennis tot goed onderwijs? In dit artikel laten we zien hoe scholen het principe van 'open kennis' onderdeel kunnen maken van hun kennisoverdracht.

Urgentie

De overgangsfase van een geïndustrialiseerde samenleving naar een netwerkmaatschappij hebben we achter ons. Wel leren we nog wat dat betekent en hoe we daarmee omgaan. De netwerkmaatschappij vraagt om andere manieren van kennisoverdracht. Scholen zijn voor ons traditioneel centra van kennis en leren. Er wordt van scholen verwacht dat zij kritisch kijken naar kennis en leren. Een school geeft betekenis aan informatie en schept de voorwaarden voor kennisoverdracht. Het beeld van wat 'kennis' en 'kennisoverdracht' – en dus wat 'leren' is, verandert. Scholen moeten daarin voorop lopen en niet afwachten tot de maatschappij hen inhaalt. De veranderingen om ons heen gaan in zo'n hoog tempo dat er op scholen een urgentie bestaat om technologische ontwikkelingen in te zetten bij het leren van alle partijen in en om een school.

Voor docenten is omgaan met kennis de alledaagse praktijk. Het is opvallend op welke manier scholen kennis vaak hanteren: kennis blijft beperkt tot het domein van de docent en wordt 'overgedragen' aan leerlingen vaak vanuit het traditionele

perspectief dat de docent meer weet dan leerlingen. Dit staat in contrast met een parallelle kennisstroom die explosief toeneemt: leerlingen wisselen ontzettend veel kennis uit via kanalen als hyves, msn, facebook, youtube en sms. Als ze iets niet weten, zoeken ze dat op met bijvoorbeeld Google. Om bij te blijven laten ze zich informeren via de wie-wat-waar op hyves of populaire nieuwssites. Kortom, leerlingen gaan op hun eigen manier om met grote hoeveelheden gefragmenteerde informatie waaruit ze voor hun relevante kennis destilleren. Hoe brengen we die twee werelden met elkaar in overeenstemming of, beter, hoe zorgen we ervoor dat we met het veranderde perspectief op kennis opnieuw kijken naar hoe een school moet omgaan met kennis en kennisoverdracht?

De open school

Scholen hebben moeite in te spelen op de veelheid en diversiteit aan trends, ontwikkelingen en verwachtingen die op scholen afkomen. Dat leidt er toe dat ze moeite hebben daar adequaat op in te spelen. Ze zullen daarom kennis en kennisoverdracht herorganiseren. Daarbij staat voorop dat zij ervoor open staan om invloeden en ervaringen uit de eigen organisatie en van buitenaf mee te nemen in hun leerproces. 'Open' is hier een sleutelwoord. Maar hoe vertaalt die openheid zich dan naar de schoolorganisatie? Wat moet een school doen om flexibel om te gaan met de trends van de 21^e eeuw? En hoe blijft dan de kwaliteit van het onderwijs gewaarborgd?

Wij beschrijven vier essentiële eigenschappen voor een school die zich richt op de (nabije!) toekomst. Afhankelijk van de visie en de ontwikkeling van de school zijn ze meer of minder toepasselijk. In een continue proces werkt de open school aan deze karakteristieken en brengt ze met elkaar in balans. Door deze karakteristieken als waarden te belijden, toe te passen en telkens opnieuw te evalueren, transformeert de school tot zijn eigen slijpsteen.

1. Openheid: hoe open is de kennisdeling op school?

Open kennisdeling vraagt om een mentaliteitsverandering: we moeten het met elkaar eens worden dat open kennisdeling alleen tot stand komt in een open organisatie. Een 'open organisatie' betekent dat er openheid van de informatiestromen is, openheid in de manieren van communiceren en openheid in de manieren van aansturen. Dat is spannend, want dit lijkt de autoriteitsposities te veranderen: tussen docenten en leerlingen, maar ook tussen docenten en management en tussen docenten onderling. Iedereen binnen de school moet het aandurven zich open te stellen voor elkaar. Docenten en leerlingen moeten overal aan informatie kunnen komen zonder daarbij onnodig gehinderd te worden door (technologische) blokkades of regels. Er is winst te behalen in de manier waarop veel scholen met nieuwe media omgaan. De nieuwe technologie staat het toe dat iedereen overal bij allerlei informatie kan.

<p><i>Hoe open is de kennisdeling op school? Zo open dat de werelden van de docent, de leerlingen en de 'buitenwereld' met elkaar verweven raken tot een niveau van kennisdeling dat voor iedereen winst oplevert.</i></p>
--

2. Mobiliteit: hoe is kennis ontsloten via school?

Open scholen gaan creatief en innovatief om met 'kennis' in zijn nieuwe, technologische context, gebruikmakend van de middelen die daarbij tot hun beschikking staan. De huidige leerling wil overal kunnen leren. Leren wordt plaats- en tijdonafhankelijk. De leerling van nu is een remixer. Hij maakt van grote hoeveelheden bestaande informatie zijn eigen verhaal. Dit brengt nieuwe uitdagingen met zich mee voor het onderwijs; leerlingen moeten leren informatie snel op waarde te schatten. Voor de school, de docent ontstaat de taak om leerlingen toe te rusten voor (zinvol) gebruik van de nieuwe media. Leerlingen en docenten willen zich verbinden met hun netwerk en de wereld om hen heen en hebben steeds meer behoefte aan digitale middelen om alle informatiestromen inzichtelijk en overal ter beschikking te hebben. Daarvoor moet je continue in verbinding kunnen staan met je netwerk. Hoe sluiten de netwerken van school aan op die van de leerlingen, collega's en andere *communities*.

Hoe is kennis ontsloten via school? De mate waarin een school aangesloten is op (lokale) netwerken en in staat is informatiestromen beschikbaar te hebben en te benutten.

3. Authenticiteit: wat is de waarde van authenticiteit voor open kennisdeling?

De 'open docent' drukt zijn eigen stempel op de kennis die hij wil delen. Die kennis is deels bestaande informatie, deels authentiek door bijvoorbeeld persoonlijke ervaringen. Juist de toevoeging van authentieke ervaringen, ideeën, opvattingen bepalen de meerwaarde van de kennis die gedeeld wordt. Doordat docenten op deze manier omgaan met kennisdelen, stellen zij een voorbeeld voor leerlingen. Daarbij hebben leraren een voorbeeldfunctie, zodat leerlingen leren bestaande kennis aan te vullen met persoonlijke, authentieke kennis. Dit vraagt om bepaalde competenties en een bepaalde attitude van leraren zodat zij op deze manier met nieuwe kennis om kunnen gaan. Het levert een enorme bijdrage aan het onderwijs als de docent kennis van buiten de school goed weet te combineren met zijn eigen kennis en ervaring.

Wat is de waarde van authenticiteit voor open kennisdeling? De meerwaarde van kennis wordt bepaald door authentieke toevoegingen van mensen. Hierdoor wordt kennis van buitenaf 'eigen'.

4. Flexibiliteit: wat is de rol van cultuur bij open kennisdeling?

Onderwijs op basis van open kennisdeling is voor velen een nieuwe manier van denken. Het vraagt om een cultuuromslag in de organisatie, maar toch hoeft niet meteen alles 'anders'. Op veel manieren kan open kennisdeling geïntegreerd worden in het bestaande onderwijs. Door te experimenteren, los te laten en nieuwe combinaties uit te proberen vindt een school vanzelf de juiste balans. Er is ruimte nodig om 'het leren' anders in te vullen dan scholen traditioneel gewend zijn. Dat betekent vertrouwen geven, inspireren en enthousiasmeren, maar tegelijkertijd goede afspraken maken. De ultieme 'open docent' heeft volledige vrijheid in zijn manier van werken, denken, communiceren en organiseren. Dit vereist flexibiliteit van mensen en van organisatie. In de praktijk zien we dat docenten te weinig ruimte

krijgen om hun ideeën over onderwijsvernieuwing uit te werken. Docenten en leerlingen moeten gefaciliteerd worden en zich gesteund voelen door de schoolleiding willen zij zich echt open gaan stellen voor elkaar en de wereld buiten de school.

Wat is de rol van flexibiliteit bij open kennisdeling? In een cultuur gericht op vertrouwen en ruimte geven ontstaat een organisatie die zich flexibel aanpast op en zelfs onderdeel uitmaakt van ontwikkelingen in en buiten de school.

Open onderwijs

Leerlingen maken al gebruik van allerlei vrij toegankelijke informatiestromen waaruit zij informatie halen en waardoor zij kennisdelen. Wij hebben in dit artikel laten zien dat de eerste stap naar toekomstgericht onderwijs te zetten is aan de hand van vier karakteristieken voor open kennisdeling in het onderwijs. Als ook scholen open kennisdeling omarmen, ontwikkelt zich een onderwijsconcept dat klaar is voor de toekomst. Om dit te bereiken, is het belangrijk dat de school 'open' is. Dat betekent *openheid* van de organisatie, informatiestromen en communicatie, *mobilititeit* en snelheid van systemen, *authenticiteit* om kennis een eigen karakter te geven en de competenties van leraren ook in deze veranderende wereld optimaal te benutten en *flexibiliteit* om blijvend onderdeel uit te maken van de netwerkmaatschappij waarin we nu al leven. De technologische mogelijkheden zijn ongekend en lijken onbeperkt. Veel scholen voelen zich schatplichtig aan onderwijsstradities, of hebben misschien nog niet eens nagedacht over hoe onderwijs anders kan. Technologie biedt de middelen om de traditionele taak van scholen – kennisoverdracht – opnieuw vorm te geven. Hierdoor verandert de rol van de docent en de rol van de leerling. En daarmee verandert, niet langzaam maar heel zeker, het onderwijs naar een nieuwe, open versie.

Ontwikkelingen

Europese regeringsleiders besloten in maart 2000 dat de EU in 2010 de meest competitieve en dynamische kenniseconomie van de wereld moest zijn – de Lissabonstrategie. Een mooi streven, maar anno 2009 komt er nog niet veel van de Lissabon-doelstellingen terecht. Traditioneel staat Nederland in de top 5 van concurrerendste kenniseconomieën ter wereld, maar we dreigen uit die top 5 van de internationale ranglijsten te verdwijnen. Dan dringt de vraag zich op: hoe kan Nederland de ambities van 'competitieve en dynamische kenniseconomie' waarmaken en hoe verhoudt zich dat tot ons onderwijs?

In het woord 'kenniseconomie' staat 'kennis' voorop. In de praktijk lijkt het zwaartepunt echter bij 'economie' te liggen: onderwijs dient de economie. Wat is de opdracht van scholen in een situatie met krimpende budgetten en outputgerichte sturelementen? Hoe kunnen ze hun maatschappelijke en economische rol vervullen?

